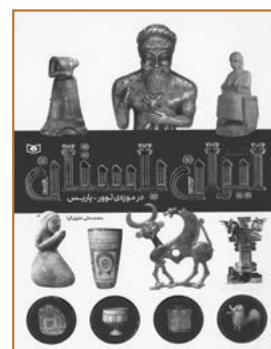
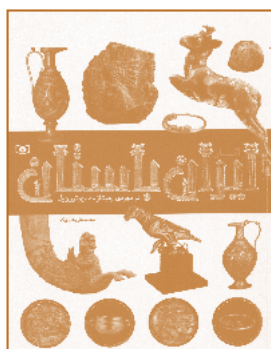
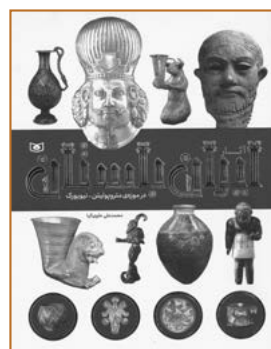

آثار ایران باستان

(موزه لوور، بریتانیا، متروپولیتن و ارمیتاژ)

محمد حسین معتمد راد

نام کتاب: آثار ایران باستان در موزه‌های جهان • مؤلف: محمدعلی علوی کیا
ناشر: قدیانی • محل نشر: تهران • تاریخ انتشار: ۱۳۹۷ • تعداد جلد: چهار جلد

اشاره

سرزمین ایران بایشینه تمدنی چند هزار ساله و داشتن گنجینه‌ای عظیم از میراث فرهنگی، صاحب یکی از بزرگ‌ترین تمدن‌های باستانی به شمار می‌رود؛ تمدنی که قلمرو آن در دوران اوج خود تا بیش از پنج میلیون کیلومتر مربع را در بر می‌گرفت و اقوام و ملیت‌های گوناگونی را در خود جای داده بود. از این تمدن آثار هنری ارزشمندی به یادگار مانده است که بخش زیادی از آن امروزه در پهنه جغرافیایی جهان و در واحدهای سیاسی مختلف پراکنده است. «آثار ایران باستان در موزه‌های جهان» مجموعه‌ای چهار جلدی است که هر مجلد آن به موزه یک کشور پرداخته و در آن چپستی و چگونگی اکتشافات باستانی در حوزه تمدنی ایران، را که در آن موزه قرار دارد به تشریح بیان کرده است:

کتاب اول: موزه لوور

که از آن جمله جام منسوب به خسرو دوم، پادشاه ساسانی بود. در دوران سلطنت ناصرالدین شاه یک هیئت باستان‌شناسی فرانسوی به سرپرستی **مارسل دیولافوا**، روانه ایران شد تا اجازه حفاری در نواحی باستانی ایران را از شاه قاجار به دست آورد. این هیئت پس از موافقت شاه توانست امتیاز دلخواه را به دست آورد و بدین ترتیب جریان انتقال آثار تمدن ایران به خارج در ظاهر صورت قانونی گرفت. (ص ۱۱) در این کتاب خوانندگان اطلاعاتی نیز درباره قاچاق عتیقه‌های پارسی کسب می‌کنند که به دست بازرگانان و تجار ارمنی و ترک آناتولی صورت گرفت و از جمله می‌توان به آثار مفرغی لرستان اشاره کرد.

جلد اول از این مجموعه به موزه لوور پاریس اختصاص دارد و در دو بخش است: ۱. اکتشافات و انتقال آثار ایران به موزه لوور؛ ۲. معرفی و شناخت گزیده‌ای از آثار ایران باستان. موزه لوور پاریس، چند سال بعد از انقلاب کبیر فرانسه، در سال ۱۷۹۳ م، با نام «موزه مرکزی هنر» تأسیس شد. در آغاز، بخش آثار باستانی موزه به اندک پیکره‌هایی از عصر کلاسیک هنر و معماری یونانی- رومی محدود می‌شد. از هنر ایران باستان نیز به جز چند قطعه آثار زرین و سیمین که در تالار مدال‌ها و نشانه‌ها در بخش کتابخانه ملی موزه قرار داشت چیزی دیده نمی‌شد

بخش وسیعی از آثار ایران در موزه ارمیتاژ مربوط به دوران اشکانیان و آثار هنر و تمدن این امپراتوری در سرزمین‌های آسیایی میانه است که در قلمرو دولت‌های قدیمی آسیای مرکزی - پارتی و در نواحی باکتریا، سغد و خوارزم به دست آمده است.

همچنین خوانندگان با اکتشافات ژاک دومورگان آشنا می‌شوند که در شوش به کندوکاو پرداخته بود. معروف‌ترین یافته‌های دومورگان، یعنی قانون حمورابی، فتح‌نامه نارام‌سین به همراه ده‌ها شاهکار دیگر بود که همه به موزه لوور انتقال داده شد. (ص ۲۱) اکتشاف دیگری که در منطقه شوش صورت گرفت، مربوط به باستان‌شناس دیگری از فرانسه به نام **رونالد دومکنم** است که وی دامنه مطالعات خود را در منطقه گسترش داد.

چندی بعد کاوش‌های شهر سلطنتی «اوتناش-ناپیرشا»، جایی که از آن پس به واسطه زیگورات عظیم به نام «جغازنبیل» شهرت یافت، توسط **رومن گیرشمن** صورت گرفت. یافته‌های این شهر براساس قرارداد بین دولت‌های ایران و فرانسه تقسیم شد؛ نیمی از یافته‌ها به موزه لوور انتقال یافت. (ص ۳۳) یکی دیگر از کسانی که توانست به جمع‌آوری مجموعه‌های عتیقه در ایران بپردازد دیپلماتی بود که **جی. کیفورد** نام داشت. وی در طول مأموریتش در ایران به خرید و جمع‌آوری نمونه‌های ارزشمند و درخشانی از «مفرغینه‌های لرستان» پرداخت و در سال ۱۹۵۸ مجموعه خود را به موزه لوور فروخت. (ص ۳۴) بخش دوم این مجلد، اختصاص دارد به گزیده آثار ایران باستان در موزه لوور که خوانندگان به شرح زیر با آن‌ها آشنا می‌شوند:

۱. آثاری از پگاه تاریخ ایران، شامل لیوان سفالینه با نقش بز کوهی، کاسه سفالینه با شکل انسان و طرح مزرعه، جام سفالینه پایه‌دار با نقش پلنگ، تخته بازی معروف به بازی ۵۸ حفره (سوراخ)، جام مارلیک با نقش دو هیولای بال‌دار در حال شکار غزال، ریتون سفالین مارلیک، معروف به جام مارلیک، صفحه لگام اسب به شکل موجود اسطوره‌ای بال‌دار.

۲. آثار دوران ایلامی، شامل لوحه فهرست اسامی پادشاهان به‌سلسله‌های اوان و سیماشکی، تندیسک بانوی نمازگزار، پایه ظرف آیینی اهدای نذورات بناکننده کاری صورت‌های حیوانی، مجسمه الهه ناروندی، کاسه سه‌پایه با نقش بز کوهی، تندیسک مردی که بزغاله ندری را حمل می‌کند، میز قربانی با تزئینات دو مار و الهگانی که آن را حمل می‌کنند. لوحه سنگی اوتناش - ناپیرشا، پادشاه انشان و شوش، پنل‌های معبد به شکل آجر

نقش دار، مجسمه ملکه ناپیرشا، سیت شمسی.

۳. آثار دوره هخامنشیان، شامل منشور بنیاد کاخ آپادانا، سرستون گاو شاخ‌دار تالار بارعام داریوش اول، کمان‌داران در حال رژه، قاب تزئینی ابوالهول، قاب تزئینی گریفین، بازوبند با تزئین سر شیر، گردن‌بند با مهره‌های عقیق.

کتاب دوم: موزه بریتانیا

موزه بریتانیا؛ لندن، جلد دوم از مجلد چهار جلدی آثار باستان می‌باشد و شامل دو بخش است: ۱. سیر تاریخی انتقال آثار ۲. برگزیده آثار در بخش اول که موضوع آن آشنایی انگلیسی‌ها با ایران و میراث تاریخی آن است، خواننده با هیئت‌های دیپلماتیک و انتقال آثار ایران باستان آشنا می‌شود.

اولین مسافر اروپایی تخت‌جمشید، راهبی به نام **اودوریک** از ایتالیا بود. بعد از آن نخستین کسی که مناظر باستانی ایران را به دقت مشاهده و ترسیم کرد، **شوالیه شاردن**، سیاح عصر صفوی بود که در سیاحت‌نامه خود آن را به نمایش گذاشت. (ص ۱۳)

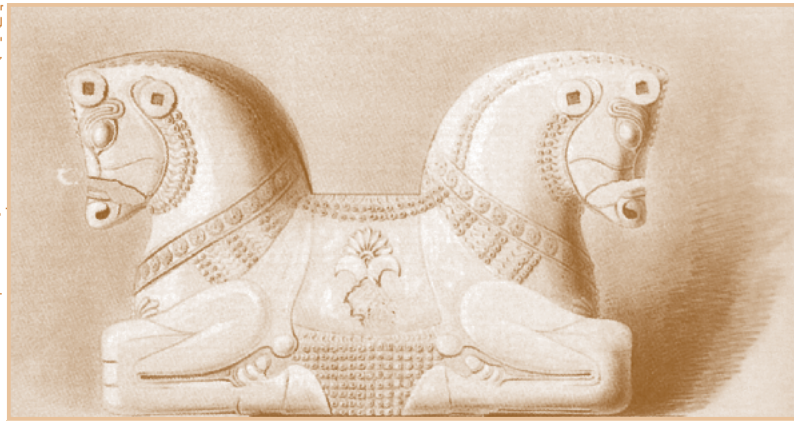
سر هاردفورد جونز در سال ۱۸۰۹ و **سرگور اوزلی** نیز در سال ۱۸۱۱ هر کدام در رأس هیئت دیپلماتیک عازم دربار ایران شدند. سرگور اوزلی ضمن انعقاد یک عهدنامه سیاسی - نظامی با دولت ایران، مأموریت داشت بخش مهمی از ویرانه‌های تخت جمشید را از موزه بریتانیا به غارت ببرد. **جیمز موریه** نیز برخی از قطعات کشف شده را از طریق بمبئی به بریتانیا حمل کرد که بعدها به موزه اهدا شد.

ویلیام اوزلی، در بخش شمالی کاخ آپادانا شروع به حفاری کرد و مجموعه‌هایی شامل سنگ‌نگاره‌ها و مجسمه‌ها را به دست آورد. وی این مجموعه‌ها را از ایران خارج ساخت و اکثر آن‌ها را به موزه بریتانیا اهدا نمود. **سرگرد استون**، همکار اوزلی در سفر به ایران بود که توانست در غاری نزدیک بیشاپور، تندیس شاپور اول را کشف کند.

رابرت گوردن انگلیسی و **جیمز موریه** در عصر قاجار به جمع‌آوری عتیقه‌جات باستانی در ایران پرداختند و توانستند

▲ پلاک طلائی با نقش انسان بالدار که آن را به مثابه اهورا مزدا پنداشته اند.

▲ سر ستون سنگی در هیئت دو گاو در طی حفاری های لافتوس در شوش به سال ۱۸۵۳ به دست آمد که اچ.ای. چرچیل تصویر آن را کشید. این سر ستون در آپادانا و تالار بار عام قصر بزرگ داریوش قرار داشت.

شکل‌گیری بخش «ایلام باستان» نیز از مواردی است که مجموعه حاضر به آن پرداخته و در آن به یافته‌های **سر استین هنری لاپارد و ویلیام کنت لافتوس** اشاره کرده است.

لایارد، نخستین اروپایی بود که در یک دوره مسافرت، تعدادی از مناطق باستانی از جمله صخره‌های کنده‌کاری شده دوران ایلامی را در «شکفت‌سلمان و کول‌فره» شناسایی کرد و به یافته‌های دیگری نیز، از جمله «کتابخانه بزرگ آشور» دست یافت. (ص ۳۳)

شخص دیگری که درباره آثار ایلام باستان به کاوش پرداخت **ویلیام کنت لافتوس** بود که برای اولین بار کلنگ حفاری شوش را به زمین زد.

وی در پی اکتشافات خود در شوش به آثاری از دوره اسلامی نیز دست یافت که از آن جمله یک خمره با حدود ۱۷۰ سکه اموی بود. (ص ۳۵)

کشف استوانه کوروش، موضوع بعدی موزه بریتانیاست که از مهم‌ترین یافته‌های یکی از باستان‌شناسان انگلیسی به نام **هرمزد رسام** بود. این یافته رسام به شهرت وی منجر شد. استوانه کوروش پس از قرائت و ترجمه «منشور حقوق بشر کوروش» نام گرفت و شهرت جهانی یافت (ص ۳۹).

مبحث دیگر در این مجلد، مجموعه‌ای است به نام «گنجینه جیحون» در موزه بریتانیا. این مجموعه شامل یکصد و هشتاد اثر است که عمدتاً از طلا و نقره ساخته شده و قدمت آن به قرن چهارم و پنجم پیش از میلاد می‌رسد. (ص ۴۲)

مبحث پایانی این بخش، تشریح کاوش‌های **اورل استین** است که در موزه بریتانیا موجود است. استین کاوش‌های میدانی خود را در جنوب شرقی ایران از بمپور تا کرمان آغاز کرد و در بین سال‌های ۳۶-۱۹۳۲ م چهار بار بسیاری از مناطق کرمان،

مجموعه‌ای از قطعات حفاری شده بخش شمال آپادانا را به بریتانیا منتقل نمایند. (ص ۱۵ الی ۲۰)

شناسایی آرامگاه کوروش در پاسارگاد

یکی از موضوعات عنوان شده در این مجلد، جست‌وجو برای یافتن آرامگاه کوروش بزرگ است که از مهم‌ترین دغدغه‌های آن دسته از سیاحان اروپایی به شمار می‌رفت که با انگیزه باستان‌شناختی عزم سفر به ایران می‌کردند.

جیمز موریه، در سفر اول خود به ایران، آرامگاه کوروش را در پاسارگاد از نزدیک مشاهده کرد و مورد شناسایی قرار داد و بعد از آن یعنی بیست سال بعد **سر رابرت کوپورتر** نیز به شناسایی آرامگاه کوروش پرداخت و پس از مطالعه دقیق مأخذ، صحت آن را مورد تأیید قرار داد. (ص ۲۴)

انتقال نقش بر جسته ابوالهول تخت جمشید

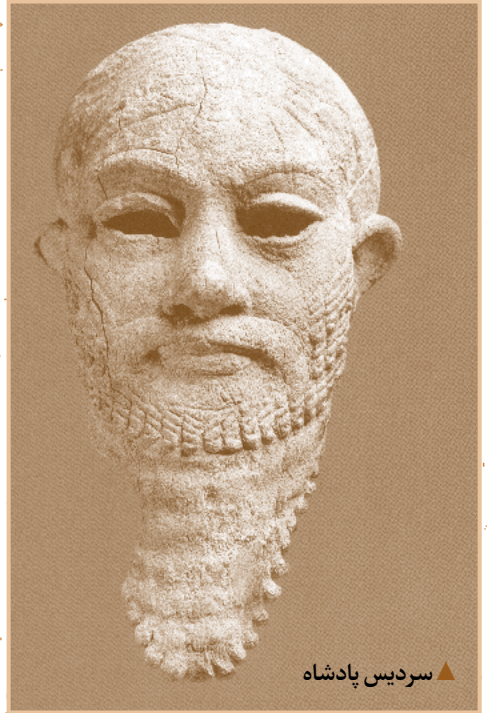
موضوع دیگر این مجلد، یافته‌های **کلنل جان کینر مک‌دونالد** بود. وی در سال ۱۸۲۶ م در محوطه تخت جمشید دست به کاوش زد و توانست یک نقش بر جسته سنگی را که صورت ابوالهول بال‌داری بر آن حکاکی شده بود بیابد. (ص ۲۵)

نقاشی‌های کرپورتر از بناهای تاریخی ایران عنوان دیگری از مبحث این مجلد است. کرپورتر در مسافرت خود به ایران از محوطه‌های تاریخی تخت جمشید و پاسارگاد بازدید کرد و از آثار تاریخی آن نقاشی‌هایی ترسیم نمود (ص ۲۷).

کشف خط میخی توسط **راولینسون** مبحث دیگری است که خوانندگان در این مجموعه، به رمزگشایی و کشف آن پی خواهند برد.

▲ ظرف سفالینه با نقش و نگار ههای هندسی از نمونه های درخشان هنر سیلک (عصر دوم آهن: ۸۰۰ - ۱۰۰۰ پ.م) این اثر نفیس یکی از آثاری است که اداره باستان شناسی ایران به موزه مترو پولیتن اهدا نمود.

▲ سردیس پادشاه

(آکیناکس). آثار ذکر شده ضمن آوردن مشخصات کلی آن، هر کدام نیز دارای شرح مختصر می باشد.

کتاب سوم: موزه متروپولیتن

جلد سوم مجموعه آثار ایران باستان اختصاص دارد به موزه «متروپولیتن» در نیویورک که آن را در دو بخش می خوانیم: نخست به تاریخچه انتقال آثار ایران به موزه متروپولیتن اشاره دارد و سپس در بخش دوم به برگزیده ای از آثار آن می پردازد.

در آغاز بخش اول که شروع فعالیت های باستان شناسان را در خاور نزدیک باستان شرح می دهد چنین می خوانیم:

انگلیسی ها پیشگامان کشف سرزمین های باستانی بودند و نخستین بار بر گنجینه های عظیمی از موارث گهواره تمدن بشری یعنی بین النهرین دست یافتند. کاوش های آنان از شمال تا جنوب بین النهرین را دربر می گرفت. مقارن اکتشافاتی که انگلیسی ها انجام دادند فرانسویان نیز تکاپوهای خود را دوچندان کردند و موفق به کشف قصر **سارگون دوم** پادشاه آشور شدند؛ اما سرزمین بکر دیگری را نیز برای کاوش های باستان شناسان خود برگزیدند و آن «ایران» بود، یعنی «سرزمین شاهنشاهان و خسروان فراموش شده عهد باستان».

همچنین کتاب به قرارداد فرانسویان در سال ۱۸۸۹ م/ ۱۳۰۷ ق اشاره کرده که با دولت قاجار به امضای رساندند که براساس آن، اکتشافات باستان شناسی در سراسر ایران به آنان واگذار شد. (ص ۱۴ و ۱۵).

در ادامه، کتاب به سفر **ویلیامز جکسن** به ایران اشاره دارد. جکسن سفرنامه ای دارد به نام «ایران در گذشته و حال» که در آن به معرفی دقیق آثار تاریخی ایران پرداخته است.

جکسن طی سفر به مرکز و جنوب ایران، در پاسارگاد از مقبره

بلوچستان، فارس و جنوب غربی ایران دیدن کرد و اکتشافاتی نیز انجام داد. (ص ۴۷)

بخش دوم این مجلد به معرفی و شناخت آثار ایران باستان در موزه بریتانیا به شرح زیر می پردازد:

۱. **آثار پیش از تاریخ ایران:** کاسه سفالی نقش و نگاردار، جام سفالینه نگارگری شده و دسته تیرزین مفرغین آیینی با تزئینات نقره ای.

۲. **آثار دوره ایلامی:** آویز سنگی آبی کهر بایی، تندیسک برنزی الهه ایلامی با دم ماهی و پلاک دیواری کتیبه دار.

۳. **آثار دوره ماد و هخامنشی:** منشور کوروش، سکه های هخامنشی، آجرنگاره لعاب دار کاخ آپادانا، نقش برجسته ارا به ران، نقش برجسته سنگی ابوالهول، سنگ نگاره برجسته خدمتکار مادی دربار هخامنشی، ریتون نقره به شکل شیردال شاخ دار، کاسه نقره ای با نوشته ای به خط میخی پارسی، مهر استوانه ای با صحنه شکار شاهانه و کاسه نقره با روکش زراندود.

۴. **آثار دوره پارت و ساسانی:** تابوت سفالی، سگک طلائی، گور یافته های پارتی، لوح گچی قالب ریزی شده تصویر سین مرو (سیمرغ)، دیس نقره ای منسوب به شاپور دوم و بهرام پنجم، بشقاب نقره ای با تصویر سیمرغ و مهر بزرگ رئیس انبار.

۵. **آثار فرهنگ اقوام کوچنده ایرانی:** ریتون سفالینه به شکل گاو وحشی کوهان دار، جام نقره ای املش، کوزه سفالی با لبه باریک و سه پایه، ظروف سفالی با دهانه باریک و نقش و نگار هندسی و حیوانی، تکه ای از یک کمر بند زرین و تکه ای از یک کمر بند با تزئیناتی از سنگ لاجورد.

۶. **آثار برنزی لرستان:** دهانه براق اسب به صورت اسب بال دار، حلقه لگام مفرغی، توتم مفرغی و دسته تبر مفرغی.

۷. **آثاری از گنجینه جیحون:** بازویند طلائی با نقش شیردال، ارا به رانسان با چهار اسب زرین و غلاف طلائی خنجر پارسی

▲ موزه بریتانیا؛ یکی از چهار موزه بزرگ جهان است. این موزه در سال ۱۷۵۳ تاسیس شد و اینک بالغ بر ۷ میلیون قطعه، اثر هنری و تمدنی از ملل مختلف جهان را در خود نگهداری می کند و سالانه ده ها هزار نفر از آن بازدید می نمایند.

کوهی، بیکره سیمین گاو با اندام و پوشش زنانه، جام سنگی با نگاره هایی از سه ردیف درخت نخل، دیو شاخ دار چکمه پوش، بیکره سنگی مرد دیو اندام، سردیس پادشاه، بیکره زن باختری سرتیر آیینی با شمایل سر پرنده افسانه ای و قوچ زر.

۲. **عصر آهن:** کلاه خود با نقوشی از انسان و پرنده، سردرفش مفرغی با شمایل یک مرد و دو قوچ در کنار او، صفحه گرد کوچک با شمایل چهره یک قهرمان اسطوره ای، جام طلایی مارلیک با افریز چهار غزال، سبوی دهانه دار با سه پایه سفالی، دستگیره مفرغی به شکل شیر، سنجاق لباس با صورت شیر، دستگیره به شکل پرنده، کوزه مفرغی با شش ردیف نقش برجسته حیوانی و گیاهی، کوزه لعاب کاری شده با نقش گاو، بتواره مفرغی، ریتون نقره ای به شکل قوچ کوهی، سینه بند زرین.

۳. **عصر هخامنشی:** جام زرین داریوش بزرگ، ریتون طلا به شکل شیر غزان، نگاره سنگی دو خدمتگزار مادی که نوشیدنی و غذا حمل می کنند، پلاک زرین به شکل دو شیر بال دار.

۴. **عصر سلوکیان و اشکانیان:** سر در دروازه کاخ هاترا با نقش گریفن- لایون و برگ لوتوس در وسط آن، ریتون به ریخت گربه وحشی، مرد نیایشگر پارتی، گوشواره زرین پارپی، سگک زرین کمر بند، فواره آب به شکل سردیس یک مرد.

۵. **عصر ساسانیان:** نقاب سیمین زراندود پادشاه (شاپور دوم)، بشقاب نقره ای زراندود با نقش برجسته شکار قوچ، دیس نقره ای زراندود با صحنه ای از داستان بهرام گور و آزاده، تنگ با نقش صورت زنان، کاسه شیشه ای و تنگ برنزی.

کرووش و نیز آثار تخت جمشید دیدن کرد و در نهایت به مشاهده ویرانه های شهر باستانی «راگا» (ری) پرداخت (ص ۱۸ و ۱۹). حفاری های **وولسن** در تورنگ تپه نیز از جمله کاوش هایی است که در این مجلد به آن اشاره شده است. وولسن در حفاری های خود، بقایای یک قلعه نظامی را شناسایی کرد. همچنین در پی کاوش های وی شهر مهمی از دوران مفرغ کشف شد. در میان یافته های او تعداد زیادی ظروف سفالی سیاه، پیکان و ابزار جنگی مفرغی دیده می شود (ص ۲۶).

دیگر کاوشگری که کتاب به یافته های او می پردازد، پروفیسور **اریک فردریک اشمیت** آلمانی است. حفاری هایی که وی در تپه حصار دامغان انجام داد نشان می دهد که این مکان از نظر سفال های عصر مفرغ حائز اهمیت است. او حدود بیست مقبره یافت که در آن سفالینه های دست ساز سیاه و سرخ با نگاره های هندسی ساده وجود داشت (ص ۲۹).

اشمیت کاوش های دیگری نیز در محوطه دامغان وری باستان انجام داده که در کتاب به آن اشاره شده است. در ادامه کتاب به کاوش های فرد دیگری به نام «سر اورل استین» سابق الذکر، اشاره دارد که در منطقه «تپه حسنلو» با کمک دو باستان شناس ایرانی به نام های **دکتر راد و علی حاکمی** در سال های ۱۹۴۷ تا ۱۹۴۹ م انجام دادند. (ص ۵۱).

شرح انتقال محراب مدرسه امامیه اصفهان به موزه نیویورک و کاوش های باستانی منطقه دشت سولدوز، پیرم تپه و تپه نوشی جان در ۱۵ کیلومتری غرب ملایر، مباحث پایانی بخش اول این مجلد می باشند.

بخش دوم آن نیز، برگزیده آثار موزه متروپولیتن است که به شرح زیر به آن ها پرداخته است:

۱. **هزاره های پیش از تاریخ:** خمره ذخیره غلات یا نقش بز

▲ سردرفش مفرغی با شمایل یک مرد و دو قوچ در کنار او

▲ دهانه براق اسب به صورت اسب بالدار

کتاب چهارم: موزه ارمیتاژ

چهارمین جلد از مجموعه آثار ایران باستان به موزه ارمیتاژ- سن پترزبورگ روسیه اختصاص دارد که در سه بخش اطلاع‌رسانی شده است:

بخش اول به تاریخچه کشف و جمع‌آوری آثار ایران در روسیه می‌پردازد. در این بخش نخست، به روابط تجاری- فرهنگی ایران و روسیه و چگونگی فراهم شدن مجموعه «پتر کبیر» پرداخته و پس از آن، در مبحث آغاز مطالعات ایران‌شناسی در روسیه، به مأموریت کریپوتر، سیاح و نقاش انگلیسی به ایران در سال‌های ۱۸۱۷-۱۸۱۹ اشاره کرده است. کریپوتر در این سال‌ها به سیاحت و مطالعه آثار تاریخی ایران پرداخت و از مناظر و بناهای قدیمی و نقوش برجسته روی صخره‌ها با دقت نقاشی تهیه کرد. نقاشی‌های آبرنگ کریپوتر در کتابخانه بریتانیا و موزه ارمیتاژ روسیه نگهداری می‌شود (ص ۱۹).

انتقال نسخه‌های خطی کتابخانه آرامگاه شیخ صفی‌الدین اردبیلی به موزه ارمیتاژ از مباحث دیگر این بخش است. این کتابخانه، قدیمی‌ترین کتابخانه ایران بعد از کتابخانه آستان قدس رضوی بود که در پی اشغال آذربایجان به دست روسیه در مرحله دوم جنگ‌های ایران و روس در زمان فتحعلی‌شاه، به دست روسیه افتاد (ص ۲۱).

در ادامه، خوانندگان با اکتشافاتی در آسیای میانه آشنا می‌شوند؛ یعنی سرزمین‌های مرو، باختر، سغد، خوارزم.

آسیای میانه یکی از مهم‌ترین کانون‌های تمدن شرق باستان بوده که در روزگاران باستان بخشی از قلمرو امپراتوری ایران به شمار می‌رفت. این ناحیه یادمان‌های تاریخی فراوان دارد. باستان‌شناسان روسیه در آن به کاوش و مطالعات وسیعی دست زدند که منجر به یافته‌های درخشانی از تمدن ایران باستان گردید

و بخش عمده آن اینک در موزه‌های روسیه به ویژه موزه ارمیتاژ نگهداری می‌شود. نقاشی‌ها و دیوارنگاره‌های «پنج‌کنت» منبعی مهم در خصوص فرهنگ و زندگی مردم آسیای میانه است. این آثار حاوی اطلاعات مفیدی درباره لباس‌ها، نقش و نگار پارچه‌ها و فرش‌های مردمان آن سرزمین است (ص ۳۸).

باستان‌شناسان روس در محوطه باستانی مرکنده (افراسیاب یا سمرقند قدیم) موفق شدند شهر باستانی «افراسیاب» را شناسایی کنند که مهم‌ترین یافته‌های آنان «رصدخانه‌الغ بیگ» در سمرقند بود (ص ۳۲).

شکل‌گیری و چگونگی ایجاد بخش آثار ایران در موزه ارمیتاژ از مباحث بخش دوم این جلد است. در این بخش می‌خوانیم: موزه ارمیتاژ یکی از بزرگ‌ترین و معروف‌ترین موزه‌های جهان به شمار می‌رود که در بنای عظیمی که مرکب از چهار کاخ و یک تئاتر است ترتیب و تنظیم یافته است. قدیمی‌ترین بخش آن را «قصر زمستانی» تشکیل می‌دهد. تعداد تالارهای این موزه به سیصد می‌رسد و تعداد اشیای آن بالغ بر ۲/۵۰۰/۰۰۰ قطعه است. در این موزه آثار مربوط به فرهنگ و هنر ملل شرق به دو بخش تقسیم می‌شود: یک بخش مربوط است به تاریخ و فرهنگ سرزمین ترکستان قدیم، یعنی جمهوری‌های شوروی سابق شامل تاجیکستان، ازبکستان، ترکمنستان، قرقیزستان و... و بخش دیگر مربوط است به برخی از تمدن‌های شرق باستان مانند امپراتوری بیزانس، سوریه، عراق، مصر، ترکیه و ایران (ص ۴۶ و ۴۷).

در ادامه خوانندگان با آثار ایران باستان، پیش از تاریخ ایران، آثار دوران تاریخی ایران باستان و آثار پارتی در موزه ارمیتاژ آشنا می‌شوند:

۱. مجموعه پیش از تاریخ ایران: آثار ایران در موزه ارمیتاژ در

شش تالار مختلف قرار داده شده است. بخشی از این آثار مربوط به تمدن‌های پیش از تاریخ ایران است که از آن جمله می‌توان به حدود ۵۵ قطعه اثر هنری مانند سفالینه‌های نقش‌ونگاردار شوش و آثاری از تمدن ایلام در هزارهٔ چهارم و سوم پیش از میلاد اشاره کرد. از دیگر آثار ایران در دوران ماقبل تاریخ، مجموعهٔ مفرغینه‌های لرستان در عصر دوم آهن است که شامل بازوبندها، سنجاق‌های سر و سینه، توت‌ها و شمایل‌های مفرغینه‌ای می‌باشد (ص ۵۱ و ۵۲).

۲. مجموعه آثار دوران تاریخی ایران باستان: لوح سنگی تخت جمشید، یکی از آثار باستانی دوران هخامنشی

در موزهٔ ارمیتاژ است که در آن سر و بالاتنهٔ یک سرباز پارسی از سپاه جاویدان را نمایش می‌دهد. از دیگر آثار دوران پارسی موزهٔ ارمیتاژ، یک ظرف طلائی برجسته‌کاری شده با دستگیره‌هایی به شکل شیر است که در آستاراخان یافت شده است (ص ۵۲ و ۵۴).

گنجینه سکایی

مجموعه ارزشمند دیگری که کتاب به آن اشاره کرده و در موزهٔ ارمیتاژ نگهداری می‌شود «گنجینهٔ سکایی» است که می‌تواند بیانگر بخشی از تاریخ ایران باستان باشد. این مجموعه عمدتاً از مکان‌های موسوم به گورکان به دست آمده است و از نظر مجموعه آثار هنری زرین یکی از مهم‌ترین و معروف‌ترین گنجینه‌های جهان است (ص ۵۵).

۳. آثار پارسی موزهٔ ارمیتاژ

مبحث دیگری که کتاب به آن اشاره کرده آثار پارسی موزه است. بخش وسیعی از آثار ایران باستان در آسیای مرکزی یافت شده که مربوط به عصر اشکانی است، یعنی سرزمینی که در قلمرو دولت‌های قدیمی آسیای مرکزی - پارسی، باکتریا (بلخ)، سُغد و خوارزم - بوده است (ص ۵۶).

مبحث آخر این بخش اختصاص دارد به معرفی مجموعه ظروف زرین و سیمین ساسانی که جایگاه مهمی در موزه ارمیتاژ دارد.

پیکره سنگی مرد دیواندام

این مجموعه شامل ظروف نقره‌ای، جواهرات تراش داده یا کنده کاری شده و سکه‌هاست. اکثر ظروف نقره‌ای ساسانی، کوزه‌ها و جام‌های شراب، گلدان‌ها و سینی‌های پایه‌داری هستند که به‌طور اتفاقی در ناحیه اورال و نزدیک رودخانه سیمین وزرین کاما به دست آمده‌اند. از شاخص‌ترین آثار نقره‌ای ساسانی بشقابی است که شاپور دوم را در حال شکار شیر نشان می‌دهد و نیز بشقاب مشهور دیگری که صفحه‌ای آشنا از شاهنامه فردوسی را به تصویر کشیده است (ص ۵۷ و ۵۸).

پایان بخش این کتاب معرفی و شناخت گزیده‌ای از آثار ایران باستان در موزهٔ ارمیتاژ به شرح زیر می‌باشد:

۱. آثار دوران هخامنشی: سرباز

کمان‌دار پارسی، ریتون سیمین با سری به شکل بُز بال‌دار، دست‌بند زرین با سر دو‌گرفین، دستگیره ظرف به شکل گوزن، پیشانی‌بند طلائی با نقش عقابی که در حال شکار بُز کوهی است. مهره‌های هخامنشی، ریتون طلائی به شکل سر قوچ، جام زرین با دسته‌هایی به ریخت شیر، مجسمه طلائی گریفین، پوشش زین نمدی اسب با نقش بانوان پارسی در برابر عودسوزها، فرش یازیریک، پلاک طلائی سکایی، شمشیر سکایی با غلاف و دسته طلائی و تیغهٔ آهنی، پیکرهٔ طلائی گراز، عقاب زرین با قویی در چنگال.

۲. آثار دوران پارتی: گردن‌بند زرین با قطعات عقیق، دو کاسهٔ طلائی در دل هم، ریتون عاج به شکل آفرودیت و قنطورس.

۳. آثار دورهٔ ساسانی: بشقاب نقرهٔ بارگاه خسرو دوم (خسرو پرویز)، بشقاب زرین با نقش آناهیتا در چنگال عقاب، سکه‌های ساسانی، تُنگ نقرهٔ زرکوب با نقش سیمرغ، بشقاب نقرهٔ زرکوب با نقش بهرام پنجم، بشقاب نقرهٔ زرانودود با نقش ببر ماده، بشقاب زرین شاپور دوم با نقش قلم‌زنی شده شکار شیر توسط پادشاه، بشقاب نقره با نقشی از شکار شاهانه، تُنگ نقره‌ای با نقش بستر بال‌دار، کاسهٔ شیشه‌ای.

ارائهٔ تصاویر با کیفیت از آثار، و نیز منابع خوب و قابل اعتنا از دیگر ویژگی‌های این مجموعه است.